

Ungdom og kriminalitet

Tilsvar til Cecilie Høigård

Av førsteamanuensis RAGNAR HAUGE

Det er alltid gledelig at noen leser det man skriver — og ekstra gledelig når noen leser det så pass grundig at det mobiliseres motforestillinger. Ikke minst fordi det gir en anledning til å tenke igjennom spørsmålene på nytt, og derigjennom utdype de uklarheter som måtte finnes. At man ikke til å begynne med har uttrykt noe klart nok, skyldes jo oftest at man ikke har det klart nok for seg selv.

Jeg er derfor glad for Cecilie Høigårds innvendinger mot noen av de synspunkter jeg har fremsatt i „Kriminalitet som ungdomsfenomen“. Selv om jeg nok stort sett er uenig med henne i hennes innvendinger, tror jeg hun har pekt på spørsmål som med fordel kan utdypes nærmere. Og hennes innlegg gir meg en kjærkommen anledning til å ri en av mine kjepphester.

I. Den første innvendingen går så vidt jeg kan forstå ut på at jeg har benyttet opplysninger som er fremkommet i en bestemt situasjon — nemlig intervjusituasjonen — til å si noe om forholdene i en annen situasjon — nemlig gjengsituasjonen.

Jeg har imidlertid vanskelig for å forstå at dette kan være noen særlig relevant innvending. Og dersom den skulle være relevant, ville den etter min mening slå grunnen bort under det meste av den empiriske samfunnsforskning som hittil er foretatt.

Det ville bety at man ikke kunne skaffe seg opplysninger om forholdene innenfor et sosialt system — det være seg en familie, en arbeidsplass eller en skoleklasse — på annen måte enn ved gruppeintervjuer med deltakerne i systemet, eller ved direkte observasjoner¹⁾. Alle de undersøkelser som måtte være foretatt om sosiale systemer på basis av spørreskjema — eller intervjuundersøkelser med de enkelte deltagere i systemet, ville følgelig være uten verdi fordi de er foretatt utenfor det sosiale system man er interessert i.

¹⁾ Cecilie Høigårds påstand om at man bare kan skaffe seg kunnskap om et sosialt system gjennom data innhentet innenfor vedkommende sosiale system er imidlertid ikke helt uten problemer, noe jeg har vært inne på i boken (s. 107): „Dersom man trekker slutninger om innholdet (av delkulturen) ut fra observasjoner av grupperelevant atferd, skyver man nemlig inn et tilleggsmoment — en forutsetning om at atferden i gruppen er regulert av delkulturen. For det er selvfølgelig bare ut fra den atferd som er konform i relasjon til delkulturen at man kan trekke korrekte slutninger om innholdet av vedkommende delkultur.“

Det er imidlertid mulig at Cecilie Høigård mener noe annet — nemlig at en persons verbale eller ikke-verbale atferd innenfor ett sosialt system ikke kan danne basis for forutsigelse av hans atferd innenfor et annet sosialt system. Eller for å konkretisere det — det faktum at jeg i et eksklusivt middagsselskap gir uttrykk for at jeg liker østers, er ikke ensbetydende med at jeg f. eks. overfor min kone på tomannshånd gir uttrykk for det samme. Og i såfall er vi helt enige — dette er nærmest ord for annet det jeg har sagt i boken. Men dette forhindrer ikke at en persons utsagn innenfor et sosialt system, f. eks. i en intervju-situasjon, kan gi grunnlag for å trekke slutninger om hva som skjer innenfor et annet sosialt system, dersom vedkommendes utsagn tar sikte på å formidle hva som skjer innenfor dette andre sosiale system. Selv om jeg personlig måtte mislike østers og også gir uttrykk for det overfor min kone, er det ingenting i veien for at jeg samtidig er i stand til å informere henne om at både jeg og de andre gjestene i middagsselskapet ga uttrykk for at vi likte østers. På basis av mine utsagn i en anti-østerskultur kan jeg derfor formidle inntrykket av et sosialt system med en pro-østers-kultur til min kone.

Når Cecilie Høigård hevder at jeg „generaliserer fra gruppe-medlemmenes holdninger og atferd isolert fra ungdomsgruppen over til den kriminelle delkultur“ så er derfor dette etter min mening ikke korrekt. Det er tvert imot den innvending jeg selv retter mot mange av de undersøkelser jeg refererer. Det jeg gjør er å trekke slutninger om delkulturen ut fra det gruppe-medlemmene sier i en intervjusituasjon om medlemmenes holdninger og atferd i ungdomsgruppen. Vedkommende deltager i systemet kan på en måte ses på som en deltagende observatør som formidler sine observasjoner videre til intervjueren.

Selv om jeg derfor er uenig med Cecilie Høigård i hennes påstand om at man ikke fra utsagn i en sosial situasjon kan trekke slutninger om forholdene innenfor en annen sosial situasjon, tror jeg hennes kritikk er mer relevant på et annet område. I slutten av første punkt sier hun følgende: „Skal man finne støtte for teorien (om at delkulturen er mer asosial enn de enkelte deltageres private holdninger og verdier) i empirien, må man - - - argumentere for at manifestasjoner av verdier og normer innenfor et sosialt system er mer *egentlige* og *virkelige* enn slike manifestasjoner innenfor et annet sosialt system. Man får ofte følelsen av at dette er den underliggende filosofi i boka.“ Og dette er korrekt nok. Jeg bygger i boka på et menneskesyn som går ut på at ethvert individ har visse oppfatninger, normer og verdier som er mer grunnleggende enn andre — at individet har internalisert et livsmønster som eksisterer uavhengig av hvilket sosialt system han i øyeblikket måtte stå oppe i. Og jeg

mener nok også at intervjusituasjonen er en situasjon som er bedre egnet enn de fleste andre situasjoner, når det gjelder å avdekke dette mer egentlige verdisystemet.

Dette siste er selvfølgelig det minst vesentlige i innvendingen. Dersom man godtar at et individ har visse grunnfestede verdier, normer og holdninger blir det et empirisk spørsmål hvordan man best kan avdekke disse. Og i hvert fall er det min tro at intervjuer på tomannshånd er en av de mest velegnede situasjoner, fordi intervjuobjektet da er løsrevet fra de sosiale relasjoner som betyr noe for ham. Fordi han uttaler seg med viten om at ingen i hans omgangskrets vil få kjennskap til hva han sier, overfor en person som han står i et tilnærmedelsesvis nøytralt emosjonelt forhold til, vil han etter min oppfatning ha mindre motforestillinger mot å gi uttrykk for det han egentlig mener og føler enn i de fleste andre situasjoner.

Men kanskje man ikke *egentlig* mener og føler noe som helst, at det man mener og føler varierer alt etter hvilket sosialt system man i øyeblikket befinner seg innenfor. Dermed er vi tilbake til Cecilie Høigårds hovedinnvending. Og her er det straks vanskeligere, fordi det mer er et filosofisk enn et empirisk spørsmål. Og selv om det ikke er noe argument, så tror jeg min oppfatning stemmer overens med det grunnsyn som den positivistiske samfunnsvitenskap bygger på — og som f. eks. innenfor psykologien manifesterer seg gjennom bruken av begreper som internalisering, superego og skyldfølelse. Personlig stiller jeg meg fremmed overfor en menneskeoppfatning som går ut på at et individ ikke har visse verdier, normer og holdninger uavhengig av hvilket sosialt system han befinner seg i. Man kan nok være sprellmenn på atferdsplanet og sprelle alt etter hvilke tråder det sosiale systemet måtte trekke i — men når det gjelder de verdier, normer og holdninger man har, tror jeg de er mere grunnfestede. Jeg tror: at jeg tror på visse ting og ikke tror på andre, at jeg liker visse ting og misliker andre og at jeg mener visse ting moralsk sett er gode og andre dårlige — uansett hvilket sosialt system jeg måtte befinne meg innenfor, og uansett om jeg som følge av at jeg befinner meg innenfor et sosialt system måtte finne det oppoptunt å legge skjul på mine preferanser, min tro eller min mening. Jeg liker ikke øster — uansett hvor jeg måtte befinne meg — selv om jeg i visse situasjoner fortærer dem med gode miner til slett spill.

Dette er selvfølgelig ikke til hinder for at mine verdier, normer og holdninger kan forandre seg. Men i såfall er dette en forholdsvis langvarig prosess — og det betyr bare at noen av mine *egentlige* verdier, normer og holdninger avløses av andre som i sin tur blir like egentlige. Og det er heller ikke til hinder for at noen av dem er mindre egentlige enn andre, og at disse mindre grunn-

festede verdier, normer og holdninger lettere vil endres alt etter hvilken sosial situasjon man måtte befinne seg i.

II. Den andre innvendingen Cecilie Høigård rekker mot mine synspunkter er at jeg i forsøket på å påvise at det er en samvariasjon mellom individets integrasjon i gruppen og vedkommendes kriminalitetsfrekvens, benytter gruppestatus som mål på integrasjon. Dette er etter min mening en meget relevant innvending — og med rette etterlyser hun også en empirisk underbyggelse av at det faktisk finnes en slik sammenheng.

Derimot godtar hun — så vidt jeg kan forstå — at det på basis av de undersøkelser jeg har referert synes å være en sammenheng mellom gruppestatus og kriminalitetsfrekvens, i den forstand at jo lavere status man har i gruppen jo høyere kriminalitetsfrekvens vil man ha. Men i stedet for å se gruppestatus som en indeks på gruppeintegrasjon — slik jeg har gjort det — finner hun en mulig forklaring på sammenhengen ved å se gruppestatus som indeks på plassering i gruppens kommunikasjonsnett. Mens altså mitt forklaringsforsøk går ut på at jo lavere status man har innenfor gruppen, jo mer kriminell er man, fordi lav status avspeiler en manglende integrasjon i gruppen som fører til at man lettere blir offer for et fiktivt forventningspress, går hennes reformulering av hypotesen ut på at jo lavere sosial status man har innenfor gruppen jo mer kriminell er man, fordi lav status avspeiler en perifer plassering i gruppens kommunikasjonsnett, noe som i sin tur medfører at man lettere blir offer for et fiktivt forventningspress.

Det er gode grunner som taler for en slik reformulering. Ikke minst fordi plassering i gruppens kommunikasjonsnett er noe som antagelig er lettere å definere rent operasjonelt enn graden av integrasjon. Men på den annen side tror jeg ikke denne reformuleringen står i noen motstrid til det jeg har hevdet i boken. Grunnen til at jeg har lagt vekt på graden av integrasjon er nettopp at denne sier noe om plasseringen innenfor kommunikasjonsnettet. For å sitere meg selv (s. 145): „En persons status i en gruppe vil oftest være en indeks på hvor godt eller dårlig han er integrert i gruppen. Vi vet fra smågruppesosiologien at det er lettere for et medlem i en gruppe å ta initiativet til interaksjon med et medlem som står lavere i status enn en som står høyere, og at informasjonen lettere vil gå oppover enn nedover i statushierarkiet. Disse forhold gjør at jo høyere man står i status, jo større er mulighetene til å få innsikt i hva de andre medlemmene tenker og tror. Også andre forhold vil trolig virke i samme retning. Status i gruppen vil vel ofte henge sammen med varigheten av medlemsskapet, slik at de som har vært medlemmer lenge vil stå høyere i status enn de med mer kortvarig medlemsskap. De

første vil derfor ha hatt lengre tid til å skaffe seg kunnskap om gjengkulturen. Og de som står relativt høyt i status vil vel dessuten ofte utgjøre en kjerne — om ikke en kriminell kjerne — i gjengen, i den forstand at interaksjonen mellom disse vil være preget av større hyppighet og dybde enn den interaksjon som finner sted mellom de andre medlemmene.“

Cecilie Høigårds innvendinger går imidlertid lengere. Etter hennes oppfatning er det ikke bare lite treffende — men direkte misvisende — å snakke om grad av integrasjon i stedet for gruppestatus eller plassering i gruppens kommunikasjonsnett. Og dette skyldes at det etter hennes oppfatning ikke er noen sammenheng mellom disse variablene.

Å si noe sikkert om hvem av oss som i empirisk forstand måtte ha rett byr imidlertid på problemer. Så vidt jeg vet er det ingen undersøkelse som direkte har tatt opp spørsmålet om sammenhengen mellom gruppestatus og gruppeintegrasjon, og det er antagelig også et spørsmål som er vanskelig å utforske, fordi det vil by på problemer å gi noen operasjonell definisjon av begrepet gruppeintegrasjon. Høigård underbygger sitt syn ved å henvise til Whytes „Street Corner Society“ som mener å kunne påvise at en av forutsetningene for lederskap i gruppen var en bred kontaktflate utenfor gruppen. Med andre ord at lederen står høyt i status og sentralt i gruppens kommunikasjonsnett — mens han derimot ikke trenger være særlig godt integrert i gruppen. Kanskje er dette en plausibel forklaring. Men så vidt jeg kan forstå utelukker ikke Whyte at også en bred kontaktflate innad i gruppen — altså høy gruppeintegrasjon — er en like sentral forutsetning for lederskap. Sentrale punkter i Whytes beskrivelse er jo at så lenge lederen, Doc, ikke var til stede tenderte gruppen til å gå i oppløsning i enkeltindivider og undergrupper, og når han var til stede og gruppen eksisterte som en enhet, sentrerte aktivitetene og kommunikasjonen seg omkring ham. I den gruppe hvor Doc var leder — og som eksisterte når han var til stede — var han godt integrert.

Whytes undersøkelse kan derfor etter min oppfatning like gjerne tas til inntekt for det ene som for det annet syn. Og i denne situasjon er jeg enig i Høigårds konklusjon — at det er et område hvor det er behov for ytterligere forskning.

III. Mens de to første av Cecilie Høigårds innvendinger går på synspunkter jeg har fremsatt i boka, går den tredje innvendingen på at jeg har unnlatt å komme inn på spørsmålet om samspillet mellom storsamfunnets kultur og delkulturene innenfor ungdomsgruppene. Selv om jeg nok synes at jeg har sagt litt om dette — det er jo hovedtemaet i de tre første kapitlene i boka foruten at jeg har skrevet en tidligere bok nettopp basert på de

synspunkter som har vært fremsatt på dette området — så er jeg enig i at det er svært mye mer som kan sies om dette. Men da måtte jeg ha skrevet en annen bok.

Jeg tror imidlertid ikke det er helt treffende når Cecilie Høigård sier at jeg — istedenfor å forklare ungdomskulturen som en reaksjonsdannelse mot samfunnet — bygger på „en harmonimodell, der man får inntrykk av at dersom bare ungdommen „snakket skikkelig ut“ med hverandre, ville ungdomskriminaliteten være en saga blott“. Jeg ser — i motsetning til henne — ikke disse som to alternative modeller hvor den ene utelukker den andre. Som jeg har forsøkt å belyse i boken tror jeg — og mener også å ha empirisk dekning for det — at det store flertall av unge holdningsmessig og verdimesig er svært konvensjonelle medborgere. At de til tross for dette begår kriminelle handlinger skyldes at de opplever ungdomskulturen som asosial og lar sin atferd i gruppesituasjonen preges av denne ungdomskulturen. Spørsmålet blir derfor *hvordan* denne opplevelsen av en ungdomskultur som er forskjellig fra hver enkelts private verdier og holdninger er oppstått. Og det er dette jeg har forsøkt å beskrive ut fra et gruppedynamisk synspunkt. Et annet spørsmål er *hvorfor* opplevelsen går nettopp i den retning den gjør — hvorfor oppleves ikke de andre som *mer* sosiale enn deres private verdier og holdninger skulle tilsi. Når det gjelder dette og liknende spørsmål har jeg hatt mindre å si. For å konkretisere det hele: Jeg har søkt å vise hvordan samhandlingen innenfor ungdomsgruppene gjennom feilpersepsjon og feilpresentasjon f. eks. fører til en oppfatning av de andre som mindre religiøse enn de egentlig er. Derimot har jeg sagt lite om hvorfor feilpersepsjonene og feilpresentasjonene går nettopp i denne retning — hvorfor oppleves ikke de andre som mer religiøse enn de egentlig er, og hvorfor forsøker de ikke selv å gi inntrykk av å være det? En forklaring på dette må antakelig søkes ut fra en bredere samfunnsanalyse — og her kan kanskje et stikkord som reaksjonsdannelse være av betydning. „Harmonimodellen“ og „reaksjonsdannelsesmodellen“ er ikke modeller som gjelder samme fenomen — men to sider av samme fenomen. For å trekke tråden tilbake til siste avsnitt i boken — kriminalitet kan forstås på forskjellige plan og med utgangspunkt i forskjellige modeller. På det samfunnsmessige plan kan „reaksjonsdannelsesmodellen“ være fruktbar, mens „harmonimodellen“ samtidig kan være fruktbar på gruppeplanet. Og atter andre modeller kan være fruktbare på individplanet.

Og egentlig tror jeg ikke det er spørsmålene om samspeillet mellom storsamfunnets kultur og delkulturene hvor behovet for videre teoretisering er størst. Storparten av det som er skrevet om kriminelle delkulturer tar nettopp sikte på å belyse forholdet mellom den unge og det samfunn han lever i, og hvordan spen-

ningene i dette forholdet fører til oppkomsten av asosiale ungdomskulturer. For meg fortøner det seg som om slike makrososiologiske problemstillinger — i hvert fall på det nåværende tidspunkt — ikke fører stort videre når det gjelder å forklare ungdomskriminalitet.

Forutsetningen for å komme videre er etter min oppfatning at forskning og teoretisering går hånd i hånd. Uten å bygge på et teoretisk fundament vil forskningen lett komme til å bli en sirkelgang i oppgatte spor. Og uten at teoriene bygger på empiriske kunnskaper, vil de lett gli ut i himmelstormende abstraksjoner. Så lenge den empiriske forskning i så utpreget grad har vært og er knyttet til forholdene innenfor ungdomsgruppene, er det etter min oppfatning mest fruktbart å holde også teoretiseringene på dette nivået. Når det gjelder forholdet mellom storsamfunnet og ungdomskulturene er det først og fremst empiriske data vi mangler. Før vi har ytterligere kunnskaper på dette området, tror jeg vanskelig vi kommer videre i teoribyggingen.

Ragnar Hauge.